

MURÁDIN JENŐ (1937) Kolozsvár

MURÁDIN JENŐ

Bolgárkerék

Kisebfbajta irodalma van, különösen helytörténeti vonatkozásokban, a bolgárkertészek kirajzásának az egykori Monarchia magyarországi részein. A 19. század utolsó harmadában, egészen az első világháborúig olyan kertművelési kultúrát honosítottak meg magyar városok peremvidékein, amely példázata lett a belterjes gazdálkodásnak. Az éppohy függetlenné vált Bulgáriában a szűk belső piac készítette útnak indulni a vállalkozó kedvű bolgár kertészeket. Megszokott életvitelük szerint kora tavasztól késő őszig dolgoztak a bérelt földeken, majd télire visszatértek szülőföldjükre. Az az eset sem volt különleges, hogy megtelepedtek az idegen földön. Kommunaszzerű közösségük külön szint jelentett a magyar városok társadalmában. E városok pedig szóródásuknak igencsak nagy területét mutatták. Nagyszeben, Kolozsvár, Arad, Temesvár, Gyula, Szentés, Budapest, Esztergom. A legsilányabb földeket bérelték ki, mert azokhoz olcsón hozzájuthattak, és e parcellákat páratlan szorgalommal javították föl. Jellemzően öntözéses műveléssel fordították földjeiket termőre. Így kerültek friss árukínálataik piacra: paprika, káposzta, saláta, paradicsom, hagyma, uborka.

E helyzetkép fölvetítése csupán annak a megértésére szolgál, mennyire páratlanul ritka dokumentuma került elő – képzőművészeti vonatkozásokban – a bolgárkertészek működésének. Monumentális öntözőkerekük és vízvezető csatornájuk színpompás festészeti ábrázolása 1892-ből. Néhány éve bukkantam rá a kolozsvári Egyetemi Könyvtár metszetgyűjteményében, de csak most – vírusos időkben bezárkózva – találtam alkalmat a közlésre.

A két kép tónusos akvarellszínekben az óriáskereket, illetve a Szamos folyó duzzasztógátját eleveníti meg. Szerzőjük Marschelek Endre (1867–1941), ismert nevű, de nem különösebben jelentős, inkább hagyománytisztelő tagja volt a kolozsvári művészközösségnek. Marschelek budapesti és müncheni akadémiai tanulmányok után tért haza szülővárosába, Kolozsvárra. Portréi mellett különösen városképi alkotásai érdekesebbek.

Bolgárkereket ábrázoló akvarellje beazonosítható helyen készült. Maga a festő jegyezte föl ugyanis a mű hátoldalára a képbe foglalt tereprész: „Bolgár öntöző, Kolozsvárt, Bornyúmál (Rákóczi út) mellől.” Ezt a helyet ma már nagyobb fantáziával is aligha tudnánk fölismerni. A mai Rákóczi utat végesvéig tekintélyes kertés házak, villák szegélyezik. Az utca vége pedig a város hetvenes évekbeli tömbháznegyedébe torkollik. De amikor a kép készült, 1892-ben itt még csak egy-egy tanya, major állott. (Asztalos Lajos: *Kolozsvár – Helynév és településtörténeti adattár*, Polis, Kolozsvár, 2004, 88.)

De nézzük magát a kolozsvári Egyetemi Könyvtár metszetgyűjteményébe került képet (Ltsz. XXV/11.)! Az állványokon rögzített hatalmas fakereken merítőlápátok füzére emeli ki a vizet a Sza-

mosból. A kerékhez csatlakozó fogaskerekes tengelyhez eléggé távol egy másik, vízszintes fogazatú kerék csatlakozik. A távolság azért szükséges, mert az egész szerkezet lóvontatással működik. A körbe-körbejáró lónak a képen csak a kitaposott nyoma látszik, de a működés egész szerkezete áttekinthető. A merítőlápátok, amint az óriáskerék csúcspontjára érnek, vizüket egy hosszú csatornába öntik, amely elvezet a művelés alatti földek felé.

Az egész jelenségnek valamiféle preindusztriális jellege van, mi több, inkább keleti sivatagi öntözőkerekekhez hasonló.

A másik kép a Szamos duzzasztógátját örökítette meg. A helyszín nem az egyedüli tere volt a bolgárkertészek Kolozsvár környéki megtelepedésének. Nem is a legnagyobb bérelt területész. Sokkal kiterjedtebb volt a Kolozsvár keleti részén, Szamosfalva egykori határáig húzódó városrész, amely mindmáig a Bulgária-telep nevet viseli. Kolozsvártól nem messze, Szászfenes és Gyalu községek bejáratánál pedig szintén virágzó bolgárkertészet működött.

Volt-e, ismert-e a képen ábrázolthoz hasonló kerekes öntözőmű? Kétségtelen. Több helyütt működtethettek hasonló elgondolással fölépített szerkezeteket. Példa erre Derkovits Gyula kevésbé ismert, 1928-as keltezésű, *Bolgárkertészet* című festménye. A sajnálatosan eléggé besötétedett képet a Magyar Nemzeti Galéria 2014-es Derkovits-kiállításán lehetett látni, és reprodukciója a tárlat katalógusában is megjelent (*Derkovits – A művész és kora*).

A településfejlesztések felgyorsult üteme azután száz és valahány év elteltével minden ilyen relikviát eltüntetett. Kép és leírás idézi meg csupán az egykor velünk élő bolgárkertészek emlékét. A távoli Bulgáriából kirajzottak együvé tartozásának pedig a magyarországi bolgár önkormányzat biztosít közösségi keretet.

A múlt emlékét két köztéri mű is megidézi. Mindkettő nagyon is mai keletű. Budapesten, a XIV. kerületi Bosnyák téri parkban 2014 tavaszán avatták föl a bolgárkertész-család köztéri szobrát, Kozsuharov Ognjan magyarországi bolgár szobrász kompozíciós művét. Feliratos tábla mellett áll a kertészkedő család. Egyik oldalon az anya, kezében korsóval és a hozzá simuló kislánnyal, másik oldalon a férfi, lábánál zöldegekkel teli kosár. A Csongrád megyei Szentese 2019. szeptember 6-án adták át Lantos Györgyi és Máté István köztéri művét, a magas talapzaton álló, terményeit magához ölelő bolgár nő szimbolikus alakját. Inventív ötlettel a szobrot nem a szokásos virággruppok fogják körül, hanem négyszögletes keretben a témára utaló díszkáposztaágak kerítik.

A folyújtható irodalomból hangulatkeltésként álljon itt a Kolozsvár közeli, Szászfenes határban egykoron tevékenykedő bolgárkertész, Georgi Jovanov története, egy vele készült riportban elbeszélve. Jovanov, mint számos sorstársa, az 1912-es Balkán-háború idején, családját, gazdaságát odahagyva sietett haza, hogy a török elleni háborúban a szülőföld iránti szent kötelességét teljesítse. Elmondása az egyszerű földművelő ember szavaival azt az ütközetet írta le, amelynek nyomán a bolgár csapatok előtt megnyílt az út a még török uralom alatti területek felosztására. A szöveg teljes terjedelmében közli a szerző névének feltüntetése nélküli írást, voltaképp egy riportot, amely egy kolozsvári lapban jelent meg (*Jovanov Georgi szászfenesi bolgárkertész visszaérkezett a háborúból*, Kolozsvári Hírlap, 1913. február 14.).

Fenes környékén jó tíz-tizenkét esztendő óta él sok bolgár társával együtt Jovanov Georgi. Mikor a háború kiütött, mindannyian siettek haza Bulgáriába. Részt vettek az ütközetekben, lerótták hazájuk iránt való kötelességeiket, s most ismét szállingóznak hazafelé. Azaz nem mindannyian. Csak azok, akiket nem ért utol az újból való behívás, s akik otthagyták már Bulgáriát akkor, amikor a múlt napokban újból kitört a háború.

Tegnap az esti vonattal hazaérkezett Jovanov Georgi fenesi bolgárkertész is. Véletlenül a vasúton összetalálkoztunk vele, s ott mesélte el a következők szerint visszatérésének és háborúban viselt dolgainak a történetét. Arra a kérdésünkre, hogy miképpen hagyta ott Bulgáriát, mikor most ismét dörögnek az ágyúk, azzal felelt:

– Jaj, kérem szépen, elég egy sütetből egy kenyér... most már én megettem mindent a hazámért – pedig a hazám annyira nem tett értem semmit, hogy ki is kellett vándorolnom onnan –, arról pedig én nem tehetek, ha a nagy urak újra összekaptak valamin. Ezt már csak hadd végezzék el maguk között, nekem itt van dolgom a melegágyak körül, nekem hét gyerekről kell gondoskodni.

Január közepén szabadságotlalt, és én siettem haza, mert végre is ott van a szegény ember hazája, ahol az asszony és a gyerekek vannak, és ahol a napi kenyerüket megkeresik.

Hogy hol voltam, hogy voltam-e ütközetben? Meghiszem azt, de nem ez a fő dolog a háborúban. Amint látom – a fő dolog a strapa, a nélkülözés meg a piszok. Szegény ember létemre én már csak eléggé megszoktam a nélkülözéseket és a fáradozást, de ez mind semmi, uram. Tessék csak elképzelni a novemberi esős, zimankós időjárás a Balkánon, örökké sárban, csatákban erőltetett meneteket csinálni, se leülni, se lefeküdni nem lehet a nyirkos földön, az ételmet szállító kocsik sokszor teljes egynapi késedelemmel érkeztek meg, és Kirk Kilisse-nél nem volt olyan heves az ostrom, mint ahogy mi tízezren ostromoltuk meg a társzekereket kenyérért, csak száraz kenyérért... a valószínűleg átfázva, csontig lesoványodva kerültünk be azután ötödnapra mars után Tsiftlikköj nevű török falu mellett a frissen hányt sáncárcokba.

No, ez volt azután a szép mulatság!

Mi egy alacsonyabb domb mögött, reggeltől estéig és estétől reggelig a nyirkos sárga agyagon feküdtünk... szemben volt velünk egy meredek hegylanc, ködbe volt borulva... csak annyit vettem ki, hogy temérdek ágyú onnan tüzelt felénk, a mieink pedig, melyek messze a hátunk mögött lehettek felállítva – visszalöttek, és mi kuksoltunk hason fekve tovább.

Egyszer-másszor megjelent felettünk egészen ártatlanul egy-egy fehér felhőfoltocska, egy pár szempillantásig nem csinált az semmit, hanem azután egy rettenetes pattanással lecsapott, a földet 20-30 méter területen valósággal kiemelte, és ami emberi vagy állati lény volt a közelben, az halál fia lett, de még a távol állókra is olyan hatást tett a légnemzés, hogy egyiknek-másiknak bordája törött be, sokan pedig szédülten estek le a földre.

Szerencse, hogy 3 nap alatt miközben, a mi századunkba csak hat ilyen ördögi masina csapott le, amelyekről megtudtam, hogy srapelnek kell tisztelni.

– No és mi lett a vége a dolognak?

– Hát, kérem, két és fél napig halálra csigázott bennünket a hideg és az éhség – mert a tűzben nem lehet ám lakmározni, hanem legföljebb a tarisznyából kivett száraz kenyéren rágni valamit –, és mikor teljesen elfásulva fekszünk ott az árokban bóbiskolva, egyszerre megharsannak a trombiták... Előre, előre! – kiáltják, felugrunk, és rohamlépésben, feltűzött szuronyokkal rohanunk két és fél órán át, míg teljesen kifáradva arra a hegymagaslatra fel nem érünk, ahonnan két napon át a török azokat a kis bárányfelhőcskéket lövöldözte belénk.

De ott fenn már csak összetörött ágyúkocsikat, halott vagy sebesült szegény török katonákat és százával ló- és szamárdögöket találtunk: mink eleven ellenséget soha nem is láttunk.

Csak másnap tudtuk meg a napiparancsból, hogy Tsiftlikköj mellett mink fényes győzelmet arattunk, amelyért a haza örökké hálás lesz nekünk.

De én nem vártam be a haza hálóját, a jövő hónapokban már ki kell ültetni a palántákat, és ahogy a hazámat ismerem, az nem is igen vállalkozik hét gyerek eltartására.

The logo for PRIMA JUNIOR 2020 features the word "PRIMA" in a large, serif font, with "JUNIOR" and "2020" stacked below it in a smaller, sans-serif font. To the left of the text are three stylized, curved lines that suggest musical notes or a flame.

PRIMA
JUNIOR
2020

JUNIOR PRIMA DÍJÁTADÓ ÉS GÁLAKONCERT

2020 tíz díjazott zeneművésze november 26-án
19:30-tól az mvmjuniorprima.hu oldalon

Csatlakozzon ingyenesen
és regisztráció nélkül!

group

M
V
M